

Голові спеціалізованої вченої ради
ДФ 11.051.029 у Донецькому національному
університеті імені Василя Стуса,
доктору економічних наук, професору,
професору кафедри підприємництва,
корпоративної та просторової економіки
Козловському Сергію Володимировичу

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора економічних наук, професора,
завідувача кафедри підприємництва та маркетингу
Перевозової Ірини Володимирівни
на дисертаційну роботу Тарасенко Лілії Олександрівни
на тему «Механізм забезпечення ефективності
функціонування газорозподільних підприємств України»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»
за спеціальністю 051 «Економіка»

**1. Актуальність теми дослідження та її зв'язок з науковими
програмами, планами, темами**

Підприємства різних видів економічної діяльності та населення України потребують належного забезпечення їх природним газом, який залишається високо затребуваним енергетичним ресурсом. Безпечність та безперебійність доставки газу відносяться до обов'язків газорозподільних підприємств – суб'єктів господарювання, які здійснюють діяльність з розподілу газу замовникам. Приватна форма власності даних підприємств, їх функціонування на умовах самоокупності та самофінансування обумовлюють зацікавленість менеджменту підприємств в досягненні прибуткової діяльності як результату ефективності функціонування. Разом з тим, вартість послуг визначається

регуляторними органами, що впливає з необхідності високо рівня захисту споживачів та надання їм доступу до енергетичного ресурсу за доступними цінами.

Враховуючи, що діяльність газорозподільних підприємств підпадає під істотне зовнішнє регулювання, що обмежує кількість можливих інструментів управління, питання пошуку підходів до побудови механізму ефективності функціонування даних підприємств набуває особливої актуальності.

Дисертаційну роботу виконано відповідно до тематики наукових досліджень Донецького національного університету імені Василя Стуса:

- кафедри менеджменту та поведінкової економіки «Інтегрований розвиток територій: кадрова, маркетингова та інноваційна складові» (номер державної реєстрації 0117U006342, 2017–2020 рр.), у рамках якої розроблено науково-методичний підхід до побудови прогнозних показників фінансової звітності на основі економетричної моделі як системи співвідношень найбільш значущих показників діяльності з метою оцінки потенційного рівня ефективності підприємства;

- кафедри фінансів і банківської справи «Фінансово-кредитні механізми формування потенціалу стійкого функціонування економіки України» (номер державної реєстрації 0114U003525, роки виконання досліджень – 2017, 2018 рр.), у рамках якої запропоновано методичні підходи до оцінки ефективності газорозподільних підприємств з урахуванням правил вільного ринку газу та гармонізації української ГТС та ГРМ з європейськими стандартами. Обґрунтовано систему ключових показників оцінки ефективності газорозподільних підприємств, які враховують специфіку формування їх доходів та витрат, регуляторні норми доходів та прибутку та розроблено підхід до встановлення їх цільових орієнтирів для оцінки якості роботи менеджменту підприємства.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність, новизна та практична значущість

Сформульовані у дослідженні положення є достовірними та обґрунтованими, для забезпечення чого автором використані дані статистичної організації Європейської Комісії (Eurostat), матеріали Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), дані Державної служби статистики України, директиви та регламенти Третього енергетичного пакету ЄС, нормативно-правові акти України, офіційні звіти Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, річна звітність газорозподільних підприємств, розміщена на їх офіційних сайтах, інтернет ресурси, опубліковані дослідження зарубіжних та вітчизняних учених-економістів.

Дослідницею запропоновано трактування поняття «ефективності функціонування газорозподільного підприємства», яке визначає результат управлінських рішень оперативного та стратегічного характеру, досягнутий в підсистемах управління виробничими, фінансовими та кадровими процесами підприємства через оптимізацію витрат як вирішального фактору, що пов'язано з регуляторним нормуванням доходів газорозподільних підприємств, наявністю в структурі тарифу витрат захищених статей (стор. 69).

В дисертаційній роботі удосконалено методичні підходи до оцінки ефективності газорозподільних підприємств, які функціонують відповідно до концепції безперервної діяльності з урахуванням їх специфіки, високої соціальної значущості послуг, а також в умовах інтеграції газового ринку України до європейського простору та орієнтують менеджмент на моніторинг та оцінку динаміки зобов'язань та активів, результатів операційної діяльності та чистого грошового потоку, визначення ключових фінансових коефіцієнтів, значення яких є несприятливими для подальшого розвитку. Враховуючи сучасний стан підприємств розподілу газу, пов'язаний із перехідним етапом

розвитку ринку газу відповідно до вимог ЄС, було встановлено, що серед методів оцінки ефективності їх діяльності більш за все відповідним є Система збалансованих показників. Склад та зв'язок показників в цій системі дозволяє визначити управлінські пріоритети з урахуванням зв'язків між виробничою діяльністю (технологія, майно, кадри та інші) та її впливом на фінансові результати, які деталізуються в коефіцієнтах (показниках, індикаторах), рівень яких відображає ефективність як окремих бізнес-процесів, так і діяльності підприємства в цілому (стор. 81 – 82).

Наукову та практичну значущість представляє удосконалення підходу до визначення складових механізму забезпечення ефективності функціонування як комплексу взаємоузгоджених та взаємообумовлених цілей і завдань підсистем газорозподільного підприємства, що становить перший етап у визначенні функціональних зв'язків технологічних, економічних, соціальних аспектів діяльності на сучасному шляху трансформації галузі. Побудова механізму на основі поєднання цілей і завдань кожної окремої підсистеми дозволяє створити єдину систему функціональних зв'язків та сформулювати бачення ролі кожної підсистеми у досягненні ефективності всього підприємства (стор. 88 – 89).

Здобувачкою здійснено ґрунтовний аналіз показників діяльності газорозподільних підприємств, середовище їх функціонування, галузеві особливості. В дисертаційній роботі набула подальшого розвитку ідентифікація та врахування наявних нормативних, економічних, технологічних рамок при розробці матриці SWOT-аналізу через розкладання результатів розрахунків коефіцієнтів, дослідження процедури встановлення тарифів, якій неpritаманне урахування даних проектів структури тарифу, що розробляються підприємствами, повною мірою та строковість реалізації програм інвестиційного розвитку в умовах існування вкрай обмеженого кола джерел фінансування. Багатобічний огляд середовища функціонування газорозподільних підприємств дозволяє оцінити сильні та слабкі сторони,

загрози і можливості, при цьому, стосовно газорозподільних підприємств, виокремити позиції, які мають двоїстий характер, як наприклад, стан природної монополії, що є як сильною стороною, так і обмеженням в досягненні ефективності (стор. 133 – 135);

Практичною значущістю характеризується удосконалений здобувачкою підхід до розробки системи ключових показників ефективності, що базується на виділенні показників досягнення встановлених цілей за результатом та за процесом. Для газорозподільних підприємств показники процесів пов'язані із технологічними процедурами та нормативами, а фінансові показники оцінюють узагальнений результат управління. Групи показників в системі створюються за напрямками: фінанси: вимірювання стійкості підприємства, його фінансової незалежності, акціонерної вартості через аналіз показників рентабельності активів, капіталу, коефіцієнт фінансового важеля та інші; клієнти: збереження існуючої бази споживачів та залучення нових споживачів на умовах надання їм якісних послуг на основі принципів безпечності та безперебійності газопостачання, інноваційного розвитку та відповідної вартості; навчання та розвиток персоналу: розуміння своїх персональних задач на підприємстві, розвиток мотивації за рахунок застосування персональних показників ефективності, покращення комунікацій між співробітниками та підрозділами підприємства, створення умов розвитку кваліфікації у відповідності до майбутніх змін технологій, які спричиняють виникнення нових бізнес-процесів; внутрішні бізнес-процеси: вдосконалення існуючих та сприяння створенню нових бізнес-процесів, зокрема в частині управління обсягами виробничо-технологічних витрат/витрат, розробка та впровадження інноваційних проектів, що важливо для забезпечення ефективності функціонування як на короткостроковій, так і для довгостроковій основі (стор. 145).

Автором удосконалено науково-методичний підхід до визначення потенційного рівня ефективності задля своєчасного реагування на зміни в

обсягах доходів та прийняття відповідних управлінських рішень. Основою визначення перспективних показників на першому кроці є побудова прогнозу чистого доходу з використанням економетричної моделі як системи факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, тісний зв'язок з доходами яких визначений на основі кореляційно-регресійного аналізу. Ідентифіковані фактори впливу, а саме обсяг розподілу газу, середня кількість працівників, основні засоби суттєвим чином позначаються на рівні доходності, потенціалі інвестиційної привабливості та перспективах безперервної діяльності газорозподільних підприємств, це дозволяє здійснити перспективну оцінку ефективності та розробити та впровадити необхідні заходи (стор. 155 – 164).

Важливим науковим результатом є підготовлене дослідницею розрахункове обґрунтування залежності операційних витрат, а саме собівартості послуг розподілу природного газу, від середньої кількості працівників, обсягу розподілу, ціни на газ для промислових підприємств щодо яких на основі кореляційно-регресійного аналізу встановлено тісний зв'язок з показником собівартості. Отриманий результат узгоджується з проаналізованою структурою тарифу та підтверджує, що діяльність є одночасно матеріаломісткою та трудомісткою, що визначає першочерговими напрямками управління ефективністю оптимізацію матеріальних витрат та підвищення продуктивності праці (стор. 177 – 180).

Узагальнюючим результатом дослідження є розвинуті у роботі концептуальні підходи до розвитку механізму забезпечення ефективності функціонування газорозподільних підприємств, в рамках яких здійснюється комплексний аналіз фінансових та нефінансових показників діяльності та їх інтерпретація, моніторинг динаміки чинників, що впливають на доходи і витрати підприємств та їх прогнозування, а також врахування тенденцій розвитку енергетичного сектору, зумовлених поширенням програм

енергоефективності та гармонізацією законодавства до вимог Третього енергетичного пакету ЄС (стор. 199 – 200).

3. Повнота викладу результатів дослідження в опублікованих працях

Основні результати дисертаційної роботи знайшли відображення в 11 наукових працях. Серед опублікованих наукових робіт: 2 статті у періодичних наукових виданнях інших держав, які входять до Організації економічного співробітництва та розвитку та/або Європейського Союзу (з них 1 – одноосібна стаття), 4 статті у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України (з них 3 – одноосібних статті), 5 публікацій за матеріалами конференцій.

Опубліковані наукові роботи повною мірою відповідають вимогам щодо розкриття основного змісту дисертації. Ознак академічного плагіату, фальсифікації даних не виявлено.

Зміст анотації презентує стислий виклад основних положень дисертаційної роботи, що свідчить про його відповідність результатам, викладеним в тексті дисертації.

4. Теоретичне і практичне значення одержаних результатів

Результати наукового дослідження мають практичне значення, що підтверджується довідками про впровадження на рівні підприємств: ТОВ «АФ «Злагода» (довідка 6/Д від «22» лютого 2021 р.), АТ «Оператор газорозподільних мереж «Вінницягаз» (довідка 16/02-1-21 від «16» лютого 2021 р.), АТ «Оператор газорозподільної системи «Житомиргаз» (довідка 10/02-1-21 від «10» лютого 2021 р.).

Наукові результати також використовуються у навчальному процесі Донецького національного університету імені Василя Стуса при викладанні

навчальних дисциплін «Аналіз господарської діяльності», «Фінансовий аналіз», «Стратегічний аналіз» (довідка 22/01.1.3-43 від «01» лютого 2021 р.).

Зазначені довідки представлені у додатках до роботи.

5. Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації

Дисертаційна робота Тарасенко Л.О. відзначається актуальністю, структурованістю, обґрунтованістю отриманих результатів та заслуговує позитивної оцінки. Разом з тим, потрібно зазначити наявні окремі зауваження та дискусійні положення.

1. У рамках дослідження методичних засад тарифікації послуг з розподілу природного газу авторка досліджує та обґрунтовує прогресивність встановлення тарифу на основі стимулюючого регулювання, наводить його переваги та недоліки (стор. 117 – 119). Однак, вважаю, що також було б доцільно представити та проаналізувати підхід до визначення прибутку підприємств, як складової частини тарифу, за умов переходу до стимулюючого регулювання у сфері розподілу газу.

2. Серед цілей і завдань підсистем газорозподільного підприємства, які представлені на рис. 2.1 (стор. 89), додаткового висвітлення потребує питання щодо змісту запропонованих дисертанткою цілі щодо збільшення клієнтської бази за рахунок нових приєднань та завдання з будівництва нових газорозподільних мереж (газифікація населених пунктів), а також обґрунтування ролі газорозподільних підприємств у реалізації зазначених цілей і завдань.

3. Певним ступенем протиріччя характеризується підхід до здійснення прогнозу чистого доходу від наданих послуг, який представлений на стор. 155– 157 та результат якого зображений на рис. 3.1. Авторка у II розділі роботи при розгляді сучасної методики тарифоутворення, зробила акцент, що за чинним підходом тариф визначається виходячи із обсягу річної планованої замовленої потужності, а не виходячи із фактичного обсягу

спожитого газу, що передбачає нівелювання фактору сезонності. Однак, при прогнозуванні доходу у III розділі роботи авторка одним із факторів моделі прогнозування чистого доходу від наданих послуг бере фактичний обсяг споживання газу, здійснює його прогнозування з урахуванням індексу сезонності. Вважаю, що доречнішим було б прогнозувати дохід на основі показника замовленої потужності.

4. В роботі належним чином висвітлено правовий, економічний, технічний компоненти проблеми, пов'язаної з використанням газорозподільних мереж, які належать державі (стор. 53 – 56). Але, враховуючи тематику роботи, доцільно було б звернути увагу на перспективи впровадження плати за користування державними газорозподільними мережами та, пов'язану з цим, проблему визначення бази нарахування плати.

5. Не викликає сумніву наведений авторкою у роботі перелік ключових показників ефективності (КПЕ), зокрема таких як обсяг виробничо-технологічних витрат, коефіцієнт плинності кадрів, відношення боргу до оборотних активів тощо (таблиця 2.22, стор. 143 – 144). Водночас, поза увагою авторки залишився аналіз відповідності обраних КПЕ тим характеристикам, які до них висуваються, зокрема, оцінка їх впливу на інші показники діяльності газорозподільних підприємств.

6. Загальний висновок

Дисертаційна робота Тарасенко Лілії Олександрівни «Механізм забезпечення ефективності функціонування газорозподільних підприємств України» є завершеною науковою роботою, за результатами виконання якої дослідницею досягнуто мету, що полягала у розвитку теоретико-методологічних засад щодо механізму забезпечення ефективності функціонування газорозподільних підприємств України та обґрунтування

спожитого газу, що передбачає нівелювання фактору сезонності. Однак, при прогнозуванні доходу у III розділі роботи авторка одним із факторів моделі прогнозування чистого доходу від наданих послуг бере фактичний обсяг споживання газу, здійснює його прогнозування з урахуванням індексу сезонності. Вважаю, що доречнішим було б прогнозувати дохід на основі показника замовленої потужності.

4. В роботі належним чином висвітлено правовий, економічний, технічний компоненти проблеми, пов'язаної з використанням газорозподільних мереж, які належать державі (стор. 53 – 56). Але, враховуючи тематику роботи, доцільно було б звернути увагу на перспективи впровадження плати за користування державними газорозподільними мережами та, пов'язану з цим, проблему визначення бази нарахування плати.

5. Не викликає сумніву наведений авторкою у роботі перелік ключових показників ефективності (КПЕ), зокрема таких як обсяг виробничо-технологічних витрат, коефіцієнт плинності кадрів, відношення боргу до оборотних активів тощо (таблиця 2.22, стор. 143 – 144). Водночас, поза увагою авторки залишився аналіз відповідності обраних КПЕ тим характеристикам, які до них висуваються, зокрема, оцінка їх впливу на інші показники діяльності газорозподільних підприємств.

6. Загальний висновок

Дисертаційна робота Тарасенко Лілії Олександрівни «Механізм забезпечення ефективності функціонування газорозподільних підприємств України» є завершеною науковою роботою, за результатами виконання якої дослідницею досягнуто мету, що полягала у розвитку теоретико-методологічних засад щодо механізму забезпечення ефективності функціонування газорозподільних підприємств України та обґрунтування

практичних рекомендацій його провадження, які враховують поєднання їх статусу, як суб'єктів природної монополії та підприємництва.

Зазначені зауваження носять дискусійний характер та не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації.

Дисертація відповідає вимогам Тимчасового порядку присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 р. № 167, а її авторка, Тарасенко Лілія Олександрівна, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка».

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор, завідувач
кафедри підприємництва і маркетингу Івано-
Франківського національного технічного
університету нафти і газу

І.В. Перевозова

Підпис завідувача кафедри підприємництва і
маркетингу, доктора економічних наук,
професора Перевозової І.В. засвідчую

Вчений секретар

Івано-Франківського національного технічного
університету нафти і газу

В.Р. Процюк